

СТАТУС КОНЦЕПТІВ У ДОМЕНІ КУЛЬТОРОЛОГІЇ

Бацман О. О.

(Сумський державний університет)

Науковий керівник - канд. філол. наук, доцент Чернюк Н. І.

Мові притаманні одночасно загальнолюдські та національні риси, тому проблеми співвідношення всезагального та національно-специфічного у тканині мови викликають особливу зацікавленість у лінгвістів.

Відображене в мовних формах, етнічно обумовлене осмислення та оцінювання зовнішнього світу стосовно певного етносу отримало назву національно-мовної картини світу. Питання сутності мовної картини світу трактується досить по-різному. Як мовну картину світу Л. Лисиченко розглядає характер відображення в мові концептуальної картини світу і мовні засоби вираження знань про неї. Концепти і поняття, які знаходяться в центрі картини світу, формують її ядро, як правило, є універсальними. Вони можуть бути спільними для різних культур, але також можуть наповнюватися національно-специфічними особливостями.

Несумірність категорій різних культур, що зокрема виливається у розбіжності значень, може призводити до неможливості порозуміння між представниками цих культур, а також унеможлиблювати переклад. Непорозуміння виникає, коли один і той же об'єкт-стимул часто категоризується по-різному, залежно від культурної приналежності, в якій відбувається категоризація. Розуміння «чужого» тексту вимагає виходу за його межі й передбачає включення доступного інокультурному адресату фонду фонових знань іншої культури.

Концепт займає в системі "культура" центральне місце. "Концепт" можна вважати основною одиницею культурної і міжкультурної комунікації. Концепти виявляють взаємодію усіх основних антропологічних чинників культури: етнічного, історичного, психологічного, мовного та інших. Відповідно кожна з наук, що входить в сферу культурології, формує власний погляд на концепт. Будучи основною одиницею культурології, концепт втілює її міждисциплінарний характер. "Концепт" містить: 1) "загальну ідею" явищ цього ряду в розумінні певної епохи і 2) етимологічні моменти, що проливають світло на те, яким чином загальна ідея "зачинається" в безлічі конкретних, одиничних явищ. Поєднання цих моментів визначає суть явища. Концепт – смислова структура, що розгортається в діапазоні від генотипу до стереотипу.

У філософському розумінні концепт стоїть щонайближче до поняття. З точки зору етногенезу концепти можна розглядати як сигнали спадковості, пов'язані з традиціями і з адаптацією членів етносу до навколишнього світу. Згорнуті в стислу формулу або схему, концепти визначають стереотипи поведінки, у тому числі і поведінки мовної. Можна висунути припущення,

що концепт – мікромодель культури, а культура – макромодель концепту. Концепт породжує культуру і породжується нею.

У когнітивній лінгвістиці вивчається "зміст концепту" у свідомості носіїв мови шляхом аналізу сукупності мовних засобів вираження концепту, а також текстів, в яких він значуще вживається.

Сенс відрізняється від значення. Концепт розуміється саме як сенс феномену, що ним позначається. Ім'я концептуальне в його відношенні до денотату. Представлення (внутрішній образ) завжди суб'єктивне - воно змінюється від людини до людини. Звідси виникає різноманіття уявлень, пов'язаних з одним і тим же сенсом. Різні "уявлення", сполучаючись з початковим сенсом, роблять сприйняття концепту унікальним. Тут усе залежить від характеру діалогу, від того, хто і як бере участь в процесі комунікації. Концепт в процесі комунікації має генетичний, актуальний і прогностичний смисловий плани.

Лише у діалозі, завдяки дії прямих і зворотних зв'язків в системі "культура", концепт стає "генератором" сенсів. Концепт завжди залучений в комунікативну ситуацію, а тому він динамічний, нестабільний, текучий. Він розташовується в діапазоні тих, що були і майбутніх, теперішніх і ще лише можливих втілень. Концепт реальний і віртуальний одночасно. Він належить до розряду диссипативних структур.

Лінгвістів цікавить часом передусім "понятійний" шар мовних концептів. Словникове значення слова розуміється як його концепт. Проте в цьому випадку не враховується комунікативна природа культури і концепту. Концепт є об'єктивно-суб'єктивним і суб'єктивно-об'єктивним, колективним, безособовим і одночасно особовим ядром культури.

Знакові за своєю природою, концепти можуть мати вербальну і невербальну форми. У невербальній формі концептом є ряд значущих (ритуальних, обрядових) дій, жестів. Невербальні концепти (константи) лежать в основі "стереотипів поведінки" людей, що дозволяють відрізнити членів "свого" етносу від "чужих". У вербальній формі концепти – "ключові слова" ("ключові метафори") цієї мови і цієї культури. Вербальний концепт – знакова структура, яка містить в собі сенс і форму породження цього сенсу.

Концептуалізацію та вербалізацію світу певним етносом зумовлюють два основні чинники: 1) факти зовнішнього стосовно етносу світу (природа та матеріальна культура народу, які етнос безпосередньо сприймає; 2) фактори національного способу мислення, національного менталітету.

На концептуальному рівні національно культурна специфіка полягає в існуванні специфічних концептів для певної мови, асиметрії прототипів, специфічності асоціативних просторів навколо концептів, способах вербалізації концептів; на вербальному рівні такі концепти позначаються безеквівалентною лексикою і фразеологією.

Таким чином, дослідження кореляції універсальних та етномаркованих елементів картин світу етносів, аналіз етноспецифіки у процесах спілкування

є ефективними засобами для усунення непорозумінь у міжкультурних контактах.

Бацман, О.О. Статус концептів у домені культурології [Текст] / О.О. Бацман; наук. кер. Н.І. Чернюк // Перекладацькі інновації : матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, Суми, 25-27 листопада 2010 р. / Ред. кол.: С.О. Швачко, І.К. Кобякова та ін. — Суми : СумДУ, 2010. — С. 133-135.